

BÖĞRÜDELİK TATAR YIRLARI'NDA GÖÇ UNSURU

Immigration Elements of Böğrüdelik Tatar Folk Songs

DOI NO: 10.36442/AMADER.2020.16

İzanrüba KIRAN¹
Ayten KAPLAN²

Özet

Anadolu toprakları, birçok etnik gruba barınma hakkı sağlamıştır. Bu etnik gruplardan biri de Tatarlardır. Eskişehir, Ankara, Konya çevrelerinde yayılım gösteren Tatarlar, Anadolu'da, geldikleri yerin ismiyle tanımlanmışlardır. Kazan Tatarları, Kırım Tatarları, Sibiryaya Tatarları bunlara örnek olarak verilebilir.

Araştırma konusu olan Böğrüdelik Tatarları, kendilerini Sibiryaya Tatarı olarak tanımlamaktadır. Bu etnik grup hakkında yapılan araştırmalar, daha çok tarihlerini ve dilini konu almaktadır. Çeşitli duygu birikimlerini yansımalarının yanı sıra sosyokültürel olaylara ait önemli söylem araçları olan müzik üzerine yapılmış bir araştırma yoktur. Nesrin Şen "Cihanbeyli-Böğrüdelik Köyü Türküleri" (1996) isimli yüksek lisans tezinde, halk ezgileri olan yırlar, edebi olarak incelemiştir. Bu tezin dışında, Böğrüdelik'te yaşayan Tatarlar'ın müzik kültürleri üzerine yayınlanmış ya da araştırma konusu olmuş bir kaynakla karşılaşmamıştır. Bir toplumun müziğinin incelenmesi etnomüzikolojik verilere ulaşma açısından önem taşımaktadır. Göçmen bir toplumun, göç nedenlerini, göç öncesi ve sonrası yaşamları hakkında bilgi edinme olanağını sözlü müzik sağlamaktadır. Böylelikle topluluk üyelerinin yaşanmışlıkları ve halen sürdürdükleri yaşamda hangi kültürel öğeleri ön planda tuttuğu ve gelecek kuşaklara aktarılan kültürel unsurların neler olduğu tespit edilebilir.

Araştırma örneklemini olan Böğrüdelik Köyü, Konya'nın Cihanbeyli ilçesinde olup; Türkiye sınırları içerisinde, Sibiryaya'dan göç eden Tatarların bulunduğu tek yerdir. Tek örnek olması; elde edilen bilgilerin etnomüzikoloji ve halkbilim çalışmalarına veri oluşturmaya açısından önem taşımaktadır.

Tatarlar'ın müziklerinden elde edilen verilerle, göç unsurlarının belirlenmesi amaçlanan bu çalışmada sesli, yazılı, görsel literatür taraması ve

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Geleneksel Türk Müzikleri Anabilim Dalı. izonbakrn@gmail.com

² Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Ankara Devlet Konservatuarı, Müzikoloji Anabilim Dalı. aykap@hacettepe.edu.tr

* Bu makale 25-27.04.2019 tarihleri arasında Kütahya'da düzenlenen "İnsan Yaşamında Müzik" konulu X. Hisarlı Ahmet Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda örnek olay tarama modeline dayalı betimsel bir araştırmadır.

Böğrüdilik'te yaşayan Tatarların halk ezgileri olan yırlar, Tatar halkın vazgeçilmez sözlü ürünleridir. Bu sözlü ezgilerde göç öncesi, göç esnası, göç sonrasında yaşadıklarını ve duygularını anlatan göç temalı yırlar vardır. Yırlardaki sözlerde kullanılan dil Tatarca'dır.

Anahtar Kelimeler: *Konya, Böğrüdilik, Tatar, Yır, Göç.*

Abstract

Anatolia territory embraces a lot of ethnic groups. One of these is Tatars. Tatars who spread through the surroundings of Eskişehir, Ankara and Konya are defined with the name of the place where they settled down. Kazan Tatars, Crimean Tatars and Siberia Tatars are the epitomics.

The researched Böğrüdilik Tatars describe themselves as Siberia Tatars. The research about this ethnic group mostly focus on their history and idiom. There isn't any specific research about their music that is an expression way of their sociacultural event beside reflecting their feeling. In Cihanbeyli Böğrüdilik village songs (1996) master's thesis, which is studied by Nesrin Şen; the folk ballads have been analysed. Except this thesis, there aren't any published or reserched sources about the music culture of Tatars who live in Böğrüdilik. Examining the music of a society is important for acquiring ethnomusicologist. Verbal music gives an opportunity to get information about a migrant society such as migration reasons, the life before and after a migration. In this way, life experience of the community members, which cultural factors are prioritized and what factors are transmitted to the next generation can be determined.

Böğrüdilik village which is the research sample is in Cihanbeyli district in Konya and it is the only place where Tatars who migrated from Sibiria live. As it is only one sample, it is important for creating data for the ethnomusicology and ethnology work with obtained knowledge.

Vocal, written, visual literature scanning and interviewing method were applied in this study where our aim was to determine the migration factors through the data that was obtained from Tatar music. It is a depictive research based on the model of case study scanning in qulitative research.

The folk songs which are public tunes for Tatars who live in Böğrüdilik are essential verbal product for themselves. These verbal tunes include songs connected migration which narrate their life experience and feelings in the course of the migration and the previous. In these oral melodies, there are immigration-themed races that describe their experiences and feelings before, during, and after migration.

Keywords: *Konya, Böğrüdilik, Tatar, Yır, Immigration.*

GİRİŞ

Tarihsel süreç incelendiğinde, Kırım'dan, Sibiry'a'dan, Tataristan-Kazan'dan Türk topraklarına Tatar göçlerinin olduğu görülmektedir. Bu göçmen topluluklar, yurdumuzda farklı bölgelerde yayılım göstermişlerdir. Göçmen toplulukların gösterdiği yayılımın kimi zaman kalıcı, kimi zamansa geçici süreyle olduğu görülmektedir.

İnsanlık tarihinde sosyal ve tarihsel özelliği öne çıkan göç olgusu, tarihsel süreçte hep varolmuştur. Geçiş noktası olması sebebiyle, göçler yoğun olarak Anadolu, Balkanlar ve Kafkasya toprakları üzerinden olmuştur (Demirbaş, 2015:2). Sibiry'a'dan göç eden Tatarlar'ın bir kısmı da Anadolu'da Konya ilinin Cihanbeyli ilçesine bağlı o zamanki adıyla Reşadiye olan Böğrüdellik Köyü'ne yerleşmişlerdir.

Böğrüdellik'te yaşayan Tatarlar, Rus himayesinde yaşayan atalarının Sibiry'a sahasındaki din, dil ve kültürleri üzerinde uygulanan Rusya'nın göttüğü asimilasyon politikalarına dayanamayıp çıkar yol olarak göç etmeyi uygun gördüklerini ifade etmiştir (Seviye Udmir ile kişisel görüşme, 2018). 10 Kasım 1907'de başlayan göç, zamanın hükümetinin yer gösterdiği Böğrüdellik Köyü'nde 1908 yılının ocak ayında noktalanmıştır. Geçmişte Özbekistan'da da yaşam süren halk, Özbekistan'da yaşadıkları süreçte kendilerini Özbek olarak tanımlamışlardır. Sibiry'a'ya göç sonrasında da Sibir-Sibirek ve Sibiry'a Tatarı olarak tanımlamaya başlayan Böğrüdellik'te yaşayan Tatarlar'ı, Rusya'nın göttüğü politikalar göçe zorlamıştır. Ailelerinin bir kısmının Sibiry'a'da kalması, Omsk'ta haftalarca tren ve Odessa'da vapur beklemeleri, bu süreçte çocukların hastalıklara yakalanması, vefatların olması ve cesetlerin mecburiyetten denize bırakılması göç döneminde yaşamış oldukları sıkıntıların bir kısmıdır.

Bu sıkıntılar ve göçün kendilerinde bıraktığı izler de müzik ve edebiyatta görülmektedir. 2007 yılında Böğrüdellik 100. Yıl Kutlamaları'na ithafen, Seviye Udmir tarafından yazılan 100. Yıl Destanı'nda çekilen sıkıntılar dile getirilmiştir. Halk ezgileri olan yırlarda da bunun yansımaları görülmektedir. Örneğin, “*Doğduğumuz illerden çıktığımız zaman / Ayak bastık kara yerlere / Özlemek değil, sarardık bile / Dönemedik doğduğumuz illere*” (Şen, 1996: 160).

Bu çalışmanın evrenini Tatarlar; örneklemini ise Konya ilinin Cihanbeyli ilçesine bağlı Böğrüdellik Köyü'nde yaşayan Tatarlar'ın göç

temalı yırları oluşturmaktadır. Kendilerini Sibiryâ Tatarı olarak tanımlayan bu halkın, sadece Böğrüdellik Köyü'nde bulunması, bölgeyi ve yaşayanlarını özel ve önemli kılmaktadır. Bu konuda, Nesrin Şen tarafından *Cihanbeyli-Böğrüdellik Köyü Türküleri* isimli yüksek lisans tezi yazılmıştır. Eserde, halk ezgileri üzerine edebî incelemeler yapılmış fakat müzik analizlerine yer verilmemiştir. Literatür taraması sonucunda, konuyla birebir bağlantılı bir başka kaynakla karşılaşılmamıştır. Bu çalışma, müzik incelemelerine de yer verecek olması açısından önem arz etmektedir.

Araştırma ve çalışmaları devam eden yüksek lisans tezinin bir ürünü olan bu çalışma, Böğrüdellik'te yaşayan Tatarlar tarafından söylenen, göç temalı yırları incelemeyi amaçlamaktadır. Göç ve göç dışı temalı yırları inceleyerek göç unsurlarının müzik yapısına yansıtılıp yansıtılmadığı da incelenecektir. Bu süreçte, literatür taramasıyla birlikte, yazılı, sesli, görsel kaynaklardan ve çalışmanın sağlıklı ilerleyebilmesi adına, olabildiğince birincil kaynaklara ulaşılmak üzere alanda görüşme yöntemi kullanılmış, ulaşılabilen birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu çalışmada, göç temasına işaret eden mısralar, konuyu desteklemesi açısından metin aralarına yerleştirilerek koyu karakterle öne çıkarılmıştır.

Tarihte Tatarlar ve Tatar Adının Kullanımı

Kalafat ve Güngör'ün (2011: 7) eserlerinde söylediği gibi, eski Türkçe'de "diğer insanlar" anlamına gelen Tatar kelimesi ilk kez Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarında boy adı olarak geçmiştir. Yazarlar, Tatar boyunun Türk olup olmadığı konusunda tartışmalı bir ortam olduğunu dile getirerek, baskın görüşün Türk soylu olduğunu ifade etmiştir:

"Dede Korkut Hikâyeleri'nde Tatar adı geçmekte, Divanü Lügati't Türk adlı eserde Tatarlar Türk milleti içinde sayılmakta, *Kabusname*'de dokuz Türk boyundan biri Tatarlar olarak gösterilmekte, Tarih-i Fahrettin Mübarek Şah'taki Türk boyları listesinde Tatar adına rastlanmaktadır" (Kalafat ve Güngör, 2011: 8).

Moğollar'ın Ruslar'ı işgal etmesiyle, Tatar isminin kullanılması da artmıştır. Moğol ordusunun Tunguz, Mançu, Tibet, Uygur, Tatar ve Oğuz (Ogur) kökenli yabancı kavimlerden oluşmaktadır (Kalkan, 2014: 11).

Avrupa’da Altın Ordu Devleti’nin hâkim olduğu bölgelerde ırk ve dil ayrımı yapılmadan herkese Tatar denilmektedir. Tatar adı, İdil-Ural Türkleri tarafından önceleri olumsuz olarak adlandırılırken, hanlıkların ortaya çıkmasıyla kabul görmüştür. Rusya, Tatarlar’da Müslüman kimliğini ön plana çıkarmıştır. Tatar olarak nitelediği gruplar Müslümanlardan oluşmaktadır (Kırımlı, 1996: 12).

Literatürde Kuzey Türkleri’ne de Tatar adının verildiği kayıtlara geçmiştir (Kalafat ve Güngör, 2011: 11).

Kalafat ve Güngör, Çin kaynaklarının 9. yüzyılda Tatar adının kullanıldığını belirtmesine karşın, Yıldırım, *Tatar Adının Kökeni Üzerine* isimli makalesinde,

“Çalışmamızda Çin kaynaklarında Tatar adının ilk kez X. yüzyılda değil V. ve VI. yüzyıllarda Ta-t’an ve T’an-t’an şeklinde görüldüğü ortaya konulmuştur. Bu hâliyle Tatar adının, IV. ve V. yüzyıldaki görünümü tarih, coğrafya ve kültür cihetleriyle bütün olarak değerlendirildiğinde “ormancı”, “ağaç eri”, “yiş kişi” gibi mânâlara gelmesi pek muhtemeldir” (Yıldırım, 2012: 186).

şeklinde yer verdiği ifadeye göre, Tatar adının M.S. 732 ve 735 yıllarında dikilen Kültigin ve Bilge Kağan yazıtlarından da öncesinde Çin kaynaklarında yer aldığı sonucuna varılabilmektedir. Bununla birlikte, Çin kaynaklarında da Tatar-Moğol akrabalığı kabul görmüştür (Kalkan, 2014: 12).

Tatar kelimesine yapılan yüklemeler zaman içerisinde değişkenlikle devam etmiştir. Sovyet devrinde, her Türk boyunun kendi adını kullanması ve bir millet adıymış gibi öğretilmesi benimsenmiştir (Alptekin, <https://cahitalptekin.wordpress.com>)

Tatar milletlerin tarihleri birbiriyle benzerlik göstermektedir.

“...Ruslar, 1555’te Ural bölgesini ve bütün Başkırları, akabinde 1556 yılında Volga çevresini ve Astrahan’ı ele geçirmiştir. 1581 yılında ise Sibiryâ, doğru dürüst hiçbir direnişle karşılaşılmadan üç yüz dört yüz kişilik bir askerî birlikle ele geçirilecektir. Artık Rus Çarlığı’nın önünde durabilecek askerî güç kalmamıştır” (Kalkan, 2014: 15).

Çekilen sıkıntılar sebebiyle yurdumuzu çevreleyen etnik gruplar, kendi topraklarından ülkemizin çeşitli yerlerine göç ederek dağılım göstermişlerdir. “Osmanlı Devleti’ne 1894-5’de 450 hane, 1877-78’de belirli bir oranda, 1911-12’de 200 civarında asker, 221 civarında başka kabilelerden (Kazan, Orenburg, Ufa, Saratov, Samara,

Simbirsk, Perm, Batı Sibirya ve Tomsk şehirlerinden) çok sayıda gelen olmuştur” (Ocaklı, 2003: 2-3).

Ülkemizde Tatar olup olmadığı ayrı bir araştırma konusu olmakla birlikte, “Tatar” kelimesinin geçtiği yer isimleri de vardır:

“Tatar boyunun veya Moğol-Tatar izlerini taşıyan Anadolu’daki başlıca yer adları ise şunlardır: Tatar Gazi / Muş – Malazgirt, Ahlat - Köy ve Tatar Höyük / Urfa - Bozova, Tatarköy /Elazığ – Palu, Tataruşağı / Malatya – Akçadağ, Tataran / Diyarbakır, Tatar Mezrası / Musul, Tatar Kayası / Adıyaman – Besni, Tatar Dağı / Elazığ – Maden, Tatari / Tunceli, Tatarcık Mezrası / Bitlis – Ahlat, Tatar Düzü ve Tatar Yazısı/Malazgirt” (Akt. Kalafat ve Güngör, 2011: 16).

Tatar adının yer adı olarak, Türkiye sınırları içerisinde, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu çevresinde yoğunlaştığı görülmektedir. Böğrüdelik Köyü’nün bulunduğu İç Anadolu Bölgesi’nde bulunan Tatar gruplara şu şekilde değinilmiştir: “İç Anadolu Tatar Türkleri: Ankara Polatlı, Ankara Kazan, Aksaray, Konya, Niğde, Kırıkkale, Adana Ceyhan çevresine yerleşen Tatar Türkleri; Kırım, Nogay ve Kazan Tatarlarından meydana gelmektedir” (Kalafat ve Güngör, 2011: 24).

Böğrüdelik’e Göç

Grup veya toplulukların yaşam sürdürdükleri yerden başka bir yere taşınmasına göç denir. Göçler, kalıcı, mevsimlik, travmatik ve transit göçler olarak çeşitli alt başlıklara ayrılmaktadır.

Mevsimlik göç: Ekonomik ve yaşamın getirdiği ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan geçici yer değişiklikleridir.

Kalıcı göç: Kalıcı yaşam sürdürülmesi amaçlanan, sosyal, kültürel, politik ve ekonomik sebeplere bağlı yer değişikliğidir.

Transit göç: Göçün noktalanacağı yere giderken yapılan geçici konaklamalardır.

Travmatik göç: Yaşanılan politik, ekonomik, kültürel krizlere bağlı olarak yapılan göçtür.

Böğrüdelik’te yaşayan Tatarlar’ın göçü, travmatik olaylar üzerinden gerçekleşen göç türünde değerlendirilebilir.

Böğrüdilik Köy Rehberi'nden edinilen bilgilere göre (bu bölümde, Böğrüdilik Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği tarafından 2007 yılında hazırlanan Böğrüdilik Köy Rehberi'nden faydalanılmıştır. Bu rehberde sayfalar numaralandırılmamıştır.), Konya'nın Cihanbeyli ilçesine bağlı Böğrüdilik Köyü, Sultan Reşat döneminde Reşadiye olarak isimlendirilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra (1923'ten sonra) da köyün yakınlarındaki bir kayanın böğründen akan suya ithafen Böğrüdilik ismi verilmiştir. Günümüzde bu bölgede yaşayan halkın, Özbekistan'da da yaşam geçmişleri olmuştur. Özbekistan'da yaşadıkları süre içerisinde Özbek; Sibiryaya göç ettikten sonra Sibir-Sibirek ve Anadolu topraklarına göç ettikten sonra da Tatar olarak isimlendirilmişlerdir. Özbekistan'dan Sibiryaya göç, 1700 olarak bilinmektedir (Seviye Udmir ile kişisel görüşme, 2019). Sibiryadan Anadolu'ya göç etmelerine öncülük eden kişi 1942'de Konya'nın Cihanbeyli ilçesine bağlı Böğrüdilik Köyü'nde vefat eden Yuvanbaş Muhammedî'dir. Yuvanbaş Muhammedî, Sibiryadaki Sibir-Sibirekler içinde Abdürreşit İbrahim (Babay)'in mektubuna olumlu cevap veren tek kişi olması yönüyle, önemli bir isimdir. 1934'te soyadı kanunu çıkınca, köyünün ismi olan "Böğrüdilik" soyadını almıştır. Ancak tek erkek çocuğu Şah Mahmut'tur ve onun da Çanakkale Savaşı'nda şehit düşmesi sebebiyle "Böğrüdilik" soyunu ilerletecek bir isim kalmamıştır. Yuvanbaş Muhammedî'nin İstanbul Beyiti adını verdiği şiiri/şiirleri bulunmaktadır. Göç üzerine yazdığı, Tatarca olan beyitlerin ilki olarak bilinen beyit şu şekildedir:

Noyebir cistası onunda, Sefer günümüz yitti

İçer tustamıbz, Namastiğer vakti büttü.

(Kasım ayının onunda, sefer günümüz geldi

Yiyecek yemeğimiz, ikindi namazında bitti)

Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar, Türkiye'ye göç edebilmek için 7 yıl kadar korkuyla yaşamışlardır. 10 Kasım 1907'de Ramazan Bayramı'nda 185 erkek, 186 kadın olarak kızaklarla yola çıkmışlardır. Sibiryada kalan akrabaları, gidenleri Omsk şehrine kadar uğurlamışlardır. Muhacirler Omsk'ta bir hafta bekledikleri trenle, Kırım'ın Odessa şehrine kadar yolculuk etmişlerdir. Odessa'dan İstanbul'a gidebilmek için de üç hafta kadar vapur bekleyişin ardından iki aya yakın bir yolculuk süreci geçirmişlerdir. Bu süreçte, çocukların çiçek hastalığına yakalanması ve hayatını kaybedenlerin olması gibi

birçok zorlukla karşılaşmışlardır. Hayatını kaybedenleri, cenaze sahipleri Omsk'ta ve Odessa'da Müslümanlar'a emanet ederek İslamî usullere göre defnedilmesini sağlamışlardır. Vapur yolculuğunda meydana gelen ölümlerde ise kefene sarılı cesetleri Karadeniz'in sularına bırakmak zorunda kalmışlardır. Çekilen nice eziyetlere rağmen, geri çağırılma korkusuyla, Rus Hükümeti'nin bu durumdan haberdâr olmasını istememişlerdir.

Göç edenler, kanun ve uygulamalarda değişiklik olup Türkiye'ye giriş ve yerleşim sağlamalarında engeller oluşur endişesiyle, sene başından önce Türkiye'ye girmek istemişler, nitekim de 1 Ocak 1908'de İstanbul'a ayak basmışlardır. Sibiryadan Anadolu'ya göç sonucunda Edirne, Bursa, Eskişehir, Konya ve Şam'a yerleşimler olmuştur.

Sheffer, göç eden toplulukların, kültürel, sosyal, ekonomik ve politik açıdan aktif olmalarıyla birlikte, ana vatan ve başka ülkelerde yaşayan kendi soyundaki kişilerle ilişkilerini devam ettirmelerinin diaspora olarak adlandırılabilceğini söylemiştir (Akt. Yıldız, 2013: 289-318). Açıklamadaki kriterlere göre, Böğrüdellik'te yaşayan Tatarlar da diaspora içerisinde düşünülebilir.

Bununla birlikte uyum sürecini reddetme eğilimi olan diasporalar da mevcuttur (Çoban Öztürk, 2015: 149). Ancak Böğrüdellik'te yaşayan Tatarlar'ın dil öğrenme çabalarının olması, reddetme eğiliminin olmadığını göstermektedir.

Yıldız (2013: 289-318), ev sahibi devlette doğan kuşaklar arasında bakış açıları bakımından farklılıkların olabileceğine de değinmiştir. Bu farklılıkların ne denli olduğu, konumuz özelinde incelenecek olursa; alanda yaşayan ve yaş olarak en büyük kesimin 3. kuşak, en küçüğünün ise 5. kuşak olduğu bilgisine ulaşılmıştır. İlk kuşağın bedensel göçü, dil, müzik, mutfak gibi kültür göçünü de beraberinde getirmiştir. Örneğin, Tatar kültürüne ait yemekler, halen Böğrüdellik'te devam ettirilmektedir. 100 yılı aşkındır Böğrüdellik Köyü'nde yaşayan Tatarlar, kültürün öğeleri olan müzik ve dillerini, özellikle ilk kuşaklar arasında aktarmayı başarabilmişlerdir. Kaynak kişilerden Seniye Udmir, Sibiryada sadece yaşça kendilerine yakın kişilerle Tatarca konuşabildiklerini, genç kuşağın Tatarca bilmeyip Rusça konuştuklarını dile getirerek halen Sibiryada yaşayan Tatarlar'ın bu durumdan yakındıklarına değinmiştir. Udmir aynı zamanda, kendilerinin Böğrüdellik Köyü'nde 100 yılı aşkındır

Tatarca'yı yaşattıklarını ifade etmiştir (kişisel görüşme, 2019). Alan araştırması sırasında, genç kuşağın dillerini unutmama yolundaki özenleri dikkati çekmiştir.

Böğrüdilik'te müzik, Tatarlar'ın duygusal sıkıntılarını ifade etmesinin yanı sıra, eğlence işlevini de yerine getirmekte, yaşantıyla ilgili işlev üstlendiği durumlar da vardır. Bu özellik, Çay Küyü isimli eserin söyleniş sebebinde görülmektedir. Ercüment Yıldırım, Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın müzikli toplantılarında kişilerin çay ihtiyacı hissetmesi üzerine ev sahibine “çay istiyorum mesajı” vermek üzere bu eserin seslendirildiğini, bunun üzerine ev sahibinin de çay hazırlığına girdiğini dile getirmiştir (kişisel görüşme, 2019).

Böğrüdilik-Tatar Müziği

Konya-Cihanbeyli-Böğrüdilik Köyü'nde müzik, Tatarlar'ın günlük yaşantısının doğal bir akışı haline gelmiş bulunmaktadır. Önemli gün veya gecelerde müziğin aktif olarak kullanılmasının yanı sıra, günlük toplantılarda da şarkı söyleme kültürü belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Kaynak kişilerden Seniye Udmir, köy içerisindeki toplantılarda halk ezgileri olan yırları koro veya solo olarak söylediklerini ve bu toplantıları yapmaktaki amaçlarının kültürlerini unutmamak, unutturmamak olduğunu dile getirmiştir (kişisel görüşme, 2018).

Böğrüdilik'te ezgili şiirlere “yır” adı verilmekte ve bu eyleme de “yırlamak” denilmektedir. Kürtler, Tatarlar ve Başkurtlar'dan oluşan Böğrüdilik Köyü'nde, yırlar Tatarca söylenmektedir. Özbek'in sözlüğünde, “yır”, “ır”, “cır” kelimelerinin anlam olarak aynı olduğu fakat kullanım bağlamlarının farklı olduğu görülmüştür.

“Yır (AT, Hakk. ve Başk.): Ezgi, türkü, nağme, hava	
Yıragu	: Türkücü, çalgıcı
Yır koşmak	: Türkü bestelemek, türkü bağlamak
Yırlak	: Çok şarkı söyleyen
Yırlamak	: Türkü, şarkı söylemek, ırlamak
Ir (Kırg.)	: Ezgi, türkü, nağme, hava
İrlamak	: Türkü söylemek, bir hava tutturmak
Cır (Tat.)	:Ezgi, türkü, nağme hava” (Özbek, 2014: 202, 95,

37).

“İr / yır benzer anlamlarıyla Türk lehçelerinde bugün de mevcuttur. Ir / yır / cır küğ, küy, çeşitli Türk lehçelerinde aynı anlamlarda

kullanılmaktadır. Başkurt Türkçesinde yır, köy; Tatar Türkçesinde cır, köy; Kazak Türkçesinde küy, makam ezgi, nağme, şarkı, melodi anlamını taşır” (Mirzaoğlu, 2015: 357).

Yırların bir müzik dizisiyle seslendirilmesi, Böğrüdilik'teki Tatarlar'ın dilinde “küy” olarak şekillenmekte ve “makam, hava” anlamına gelmektedir. Halk, küy'leri “uzun küy” ve “kısa küy” olarak ikiye ayırmaktadır. “Uzun küy”, Türk Halk Müziği'ndeki serbest ritimli “uzun hava” türüyle, “kısa küy” ise ritimli “kırık hava” türüyle benzerlik göstermektedir. Nakarat olarak geçen kısımlara düşürgüç demektedirler. Alanda, enstrüman olarak akordiyon ve ağız komuzunun kullanıldığı görülmüştür. Ağız komuzunun Orta Asya'da Şaman ayinlerinde kullanılmasına karşın, Böğrüdilik Köyü'ndeki kullanımı bir inanç sistemine bağlı değil, müzik temeline bağlı olarak kendini göstermektedir. Rahmetullah Kurtaran, geçmiş zamanlarda cümbüşün de kullanıldığını ifade etmiştir (kişisel görüşme, 2019). Buna ilaveten, yöre halkı geçmişte keman kullanıldığını dair bir bilgiyi de aktarmıştır. Bu süreçte, müziklerini daha çok Pentatonik dizi üzerine kurdukları görülmüştür.

Alan araştırması sırasında, müzik kültürlerini, daha çok köyün yaşlı ve orta yaşlı kesiminin yaşatmaya çalıştığı gözlemlenmiştir (köyde müziğin devamlılığını sağlama çabasında olan en yaşlı isimler: Behçet Kılınç ve Muhittin Okutan). Bu durum, bahsi geçen kalıcı göçle birlikte, kültürel aktarımın 1900'lü yılların genç nesline olduğu sonucuna götürmektedir. Günümüzün (2019) yaşlı ve orta yaşlı kesimi tarafından kültürel korunum sağlanmaktadır. Anadolu'ya gelenlerden sonra 2. ve 3. kuşağı olan bu kişiler, müzikleri büyüklerinden (1. kuşak) duyduklarını dile getirmişler ancak genç kuşağın (4. kuşak) müzik belleklerinde yır bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak, müzik kültürlerinin zaman içerisinde korunduğu ancak günümüzün genç nesline aktarılamadığı sonucuna varılmıştır.

Kaynak kişilerden Seniye Udmir yayımlanmamış el yazmalarında müzik kültürlerini yaşayamama konusunda şunları aktarmıştır: “Atalarımızın kültürünü elimizden geldiğince yaşatmak boynumuzun borcu olduğunu sanıyorum. Ne yazık ki bizler, müzik ve folklor kültürümüzü yaşamış sayılmayız. Bunun nedeni adaptasyon sorunu, biraz da çekingен oluşumuzun neticesidir.” Udmir'in bu söylemlerine karşın, kültürlerinin devamlılığını sağlamak için çabaladıkları gözlemlenmiştir.

Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın kültürel yaşayışları asimilasyon olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü, hâlen dillerini korumaktalar ve devamlılıklarını sağlamak için Tatarca konuşmaya ağırlık verilmektedir.

Böğrüdilik Köyü'nde yaşayan Tatar halkın müzik kültürlerinde ilâhi ile karşılaşılmamıştır. Dinî müzik yapısındaki eserlerden ziyade, ladinî müzik türleri kullanılmıştır. Sözlü kültür ürünü olan ninni örneğine ise bir tane rastlanılmıştır. Oyunlu ezgileri de bulunmakta fakat onlarda göçe dair bir iz bulunamamıştır.

Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın kendilerine etnisite olarak yakın gördükleri, Ankara doğumlu olan Tatar kökenli Yıldız Ayhan'ı radyolar aracılığıyla dinlemişlerdir (Beyhan Uğuz ile kişisel görüşme, 2018). Kaset ve plaklar yoluyla da Yüksel Özkasap'ı dinlemişlerdir. Kaynak kişi Beyhan Uğuz'un ses tekniği ve üslup açısından Yüksel Özkasap'tan etkilendiği tespit edilmiştir.

Böğrüdilik-Tatar Müziği'nde Göç

Göç unsurlarının müzik yapısıyla ilişkisini kurmada, ipuçlarını elde etmek amacıyla, göç konulu sesli/görsel kaydı alınan iki ezginin notasyonu yapılmıştır. İki ezgi de 4/4'lük usule sahiptir. Yapılan saha araştırmasında, bu ezgilerin göç temalı farklı sözlerle, küçük değişikliklere uğramış varyantlarının, farklı kişilerce de seslendirildiği gözlemlenmiştir. Yırların notası "EKLER" bölümünde verilecektir.

Göç Öncesi Yaşantının Yırlara Yansıması

a... Karlıgaç kayda barasın	<i>(Kırlangıç nereye gidersin</i>
b... Kanat uçakların daldırıp	<i>Kanat uçlarını daldırıp</i>
a... Karındaş kayda ay barasın	<i>Kardeşim nereye gidersin</i>
	<i>Beni yâd ellerde bırakıp)</i>
b... Mini yat illerde kaldırıp	
• 9'lu (8,9,9,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.	
x... Karlıgaç uçmaz kara ormandın	<i>(Kırlangıç uçmaz kara ormandan</i>
a... Kara kuşlar uçup baradı	<i>Kara kuşlar uçmak üzere</i>
x... Başmağım düşmez yat yirlerge	<i>Potinim düşmez yat ellere</i>
a... Başkınayım gidip baradı	<i>Tek başımayım, gitmek üzere)</i>
• 10'lu (10, 9, 9, 9) hece ölçüsü kullanılmıştır.	

- a... İpek astım çitenge *(İpek astım dışarıya*
a... Yılfır yılfır ıserge *Yılfır yılfır esiyor*
a... İndi ney haller ıderge *Şimdi ne haller eder*
a... **Vakit geldi giderge** ***Vakit geldi gitmeye)***
• 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

- a... **Sağadım yiddi ay onbirge** *(Saatim bitti onbirde*
a... **Tiligıram soktum nomirge** *Telgraf gönderdim numaraya*
x... **Baramın diple barmay koysa** *Gideceğim diyip de varamazsam*
a... **Hasretleri gider ömüğe** *Hasretleri ömürlük sürer)*
• 9'lu (9,9,9,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.

- a... Ay icebiz icebiz *(İçeriz içeriz*
a... Kene biznın şişebiz *Hani bizim şişemiz*
x... **Sibirya'da yir kalmadı** *Sibirya'da yer kalmadı*
a... **İslambolga guçebiz** *İstanbul'a göçeriz)*
• 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Göç Esnasındaki Yaşantının Yırlara Yansıması

Ayrılık Küyü / Ayrılık Türküsü

- x... **Biz illerden çıkıgancakta** *(Biz yurdumuzdan çıktığımızda,*
a... Güderildi dumanlar *Dağıldı dumanlar.*
x... **Ya görerbiz ya görmesbiz** *Ya görüşürüz ya görüşemeyiz*
a... **Hoş bolunuz toganlar** *Hoşçakalın kardeşler)*
• 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

- x... Biznın ilin davlarında *(Bizim yurdun dağlarında*
a... Arıslanlar uyası *Arsanların yuvası.*
x... **Ayrılışuvlar bigrek kıym** *Ayrılıklar pek zor*
a... Udga küysün dünyası *Ateşe yansın dünyası)*
• 8'li (8,7,9,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

- x... **Biz illerden çıkıgancakta** *(Biz yurdumuzdan çıktığımızda,*
a... Azan eytib kalıgız *Ezan okuyup kalınız.*
x... **Ya kilerbis ya ölerbis** *Ya geliriz ya ölürüz*
a... **Sizler bahil kalıgız** *Sizler mutlu kalınız.)*
• 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... **Maşine kile kıçkırıp** (Trenler geliyor bağırarak,
a... Çuyın yulın kızdırıp Demir yolunu kızdırıp.
x... **Nasib bolsa kavuşurbıs** Nasip olursa kavuşuruz,
a... **Ömürlerni özdirib** Ömürleri geçirip.)

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

(Nesrin Şen, Cihanbeyli-Böğrüdelik Köyü Türküleri (1996: 152) adlı yüksek lisans tezinde, 4 dörtlükten oluşan bu eserin 20.09.1995 tarihinde Behçet Kılınc ve İsmail Askar isimli kaynak kişilerden alındığını belirtmiştir. Eserin bütününde göç teması işlenmiştir.)

a... **Ulturdım giminin dürüne** (Oturdum geminin kenarına
a... Karadım lay suvın dipine Baktım suyun dibine
b... Suv diplerinde hiç ara yuk Su diplerinde hiç ara yok
b... **Allam yazgan işe çare yuk** Allah yazmış işe çare yok)

- 9'lu (9,9,9,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Göç Sonrasındaki Yaşantının Yırlara Yansımı

x... **Biznin avıl Reşadiye** (Bizim köy Reşadiye
a... Biyik davnın başında Yüksek dağın başında
x... **Siznin icin gup hasret bar** Sizin için çok hasret var
a... Biz garipler başında Biz garipler başında)

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Kuyaşlar ciğar ay aylanıp (Güneşler çıkar ay dönerek
a... Alma ağaçlarğa baylanıp Elma ağaçlarına bağlanıp
x... **Nasiple bolsa bis kaydarbıs** Nasip olursa biz döneriz geri
a... **Dovup özken yirge aylanıp** Doğup büyüdüğümüz yere)

- 9'lu (9,9,9,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a...Orsam oraklarım ödmeş (Sallasam da orağım kesmiyor
b...Saçtım kaddı yirlerge Atıverdim aniden yerlere
a... **Yazsam selamlarım yidmey** Yazsam da selamlarım ulaşmıyor
b... **Düşüm yırak yirlerge** Düşüm irak yerlere)

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Akkuş atasım gile (Kuğuyu vurasım gelir
a... Atsam alasıım gile Vurunca almak isterim
x... **İli yemis suvu demsis** İli berbat, suyu tatsız
a... **İlime kaydasım gile** İlime dönmek isterim)

- 7'li (7,7,8,8) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Eder kayın birler kayın *(Eder kayın birler kayın)*
a... **Yafrak yara dal sayın** *Her dalda gamlı yapraklar*
a... **Saat sayın minot sayın** *Her saat her dakika*
a... **Göresim gile gün sayın** *Göresim gelir her gün)*

- 8'li (8,7,8,8) hece ölçüsü kullanılmıştır.

x... Biznin sular arkılı şol *(Bizim sular enlemesine)*
a... Görüne bisnin urğan yir *Görünür bizim urğan yer*
a... **Rahet bolsa da durğan yir** *Rahat olsa da durduğumuz yer*
a... **Sağındıra bisni dovgan yir** *Özletir bizi doğduğumuz yer)*

- 8'li (8,8,8,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.

x... **Kazan ilin çıkkın son** *(Kazan ilini çıktuktan sonra)*
a... **Basdık kara yirlerge** *Bastık kara topraklara*
x... **Sağınıştık sarğayıştık** *Özleştik, üzülüştük*
a... **Kaydalmadık illerge** *Dönemedik illere)*

- 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... **Ufa davları biyik** *(Ufa dağları yüksek)*
a... **Yürey arıslan geyik** *Yürür aslan, geyik*
a... **Suv sipmeğen güller kifik** *Su serpilmemiş güller gibi*
x... **Yürüy biz yanıp güyüp** *Gezeriz biz yana döne)*

- 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... **Ot başattım dav başka** *(Ateş yaktım dağ başında)*
a... **Barıp yidmedi aşka** *Yanıp yetişemedi yemeğe*
x... **Sis dostlarım isme düşkeç** *Siz dostlarım aklıma düşünce*
a... **Küç düşürem göz yaşka** *Güç yetiremiyorum gözyaşına)*

- 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... **Ağaç diktim suv boylap** *(Ağaç diktim su kenarına)*
a... **İğın ikdim dav boylap** *Ekin ekdim dağ kenarına)*
x... **Divane boldı bu başım** *Divane oldu bu başım*
a... **Sis dostlarımını oylap** *Siz dostlarımı düşünüp)*

- 7'li (7,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Ösken çakta ösken idik (Büyüdükçe büyüyorduk
a... Dal damurları kifik Dal damarları gibi
x... **İndi bisler darğalıştı** **Şimdi bizler dağıldık**
a... **Küş balaları kifik** **Kuş yavruları gibi)**

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Genç kuşaktan olan Aslı Kübra Şimşek Ural (kişisel görüşme, 16 Şubat 2019), bu yırın “birinin Anadolu topraklarında, birinin de ana vatanında kalan iki kardeşin birbirine söylemiş olduğuna” işaret ettiğini belirtmiştir.

Tataristan Dannarı / Tataristan
Şafakları

a... Dulkınlanıb tirbele yir (Dalgalanıp, sallanıyor yer
b... Sandugaç kunmas indi Bülbül konmaz şimdi.
a... **Yemli bulsa da turgan yir** **Görkemli olsa da yaşadığımız yer,**
b... **Tugan yır bulmas indi** **Anayurt olmaz şimdi.)**

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Sakta turam il çitinde (Nöbette duruyorum yurt sınırında.
b... Basmagan yır kalmadı Basmadığım yer kalmadı.
a... **Kayda yürsem de gönilde** **Nereye yürüsem de gönülde**
b... **Tataristan dannarı** **Tataristan şafakları.)**

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Kuşları sayrıy tirekde (Kuşları ötüyor direkte.
b... Sağılıb üse dalları Sarkıp büyüyor dalları,
a... **Kayda yürsemde yürekde** **Nereye yürüsem de yürekde**
b... **Tataristan dannarı** **Tataristan şafakları.)**

- 8'li (8,8,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Kızara yeyler kiçende (Kızarıyor yazlar geçtiğinde
b... Almaların alları Elmalarının alları
a... **Kayda yürsemde isimde** **Nereye yürüsem de aklımda**
b... **Tataristan dannarı** **Tataristan şafakları.)**

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Turgay tavışlarında da (Serçe seslerinde de,
a... Yılga kamışlarında Nehir kamışlarında,
x... **Canga yakın munnarı bar** **Cana yakın sıkıntılı melodiler var,**
a... **Süyü sağışlarında** **Sevgi özlemlerinde.)**

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

x... **Uçup gilgen kır kazınnan** (Uçup gelen kır kazıyla)
a... **Siznin halni soratım** (Sizin halinizi sorayım)
x... Kaz sayradı anlamadım Kuş öttü anlamadım
a... **Min oltırıp yıladım** (Ben oturup ağladım)

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

a... Basularda işlep üse (Tarlalarda çalışıp büyüyor,
b... Kızların unganarı Kızların becerilerini
a... **Sagındırıp işqe düşe** Özlettirip akla düşüyor,
b... **Tataristan dannarı** (Tataristan şafakları.)

- 8'li (8,7,8,7) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Kara Urmanlar/Kara Ormanlar

x...Kara urmanların ar (Kara ormanların arka
yagında tarafında
a... Kayın ağaçları lay barmıgen Kayın ağaçları var mıdır?
x... **Tuganlay iller yata kaldı** (Doğduğumuz iller kala kaldı.
a...**Agay iniler anda savmıqen** Ağabey, kardeşler orada sağ
mıdır?)

- 10'lu (10,10,9,10) hece ölçüsü kullanılmıştır.

Tan Küyü/Şafak Makamı

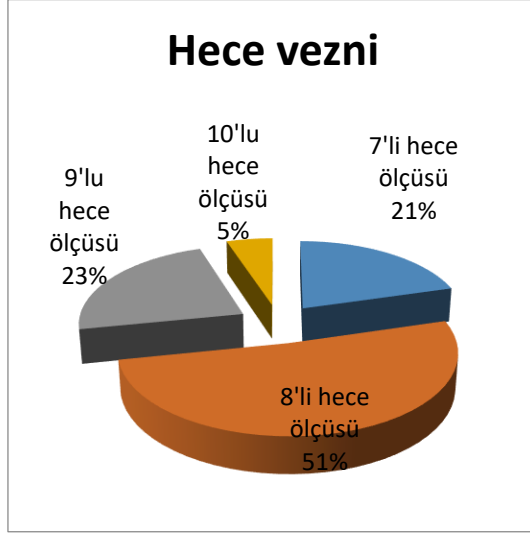
x... **Tuganlay ilden çıkancakta** (Doğduğumuz illerden çıktığımız zaman,
a... **Ayak bastık kara yirlerge** Ayak bastık kara yerlere.
x... Sagınuv lay tuvge sargaydık la Özlemek değil, sarardık bile.
a... **Kaytalmadık tujan illerge** (Dönemedik doğduğumuz
illere.)

- 9'lu (9,9,9,9) hece ölçüsü kullanılmıştır.

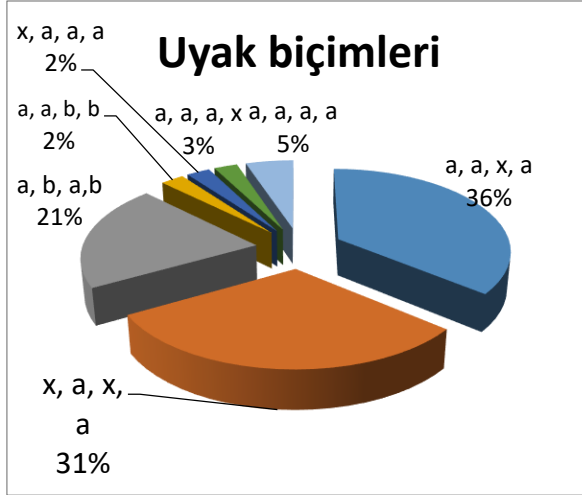
Nesrin Şen, Cihanbeyli-Böğrüdelik Köyü Türküleri (1996: 159) adlı yüksek lisans tezinde bu eserin uzun küy olduğunu ve kaynak kişi Behçet Kılınç, akrabalarından haber alamayan bir adamın şafak sökene kadar içip, şafak söktüğünde kendine geldiğinde bu makamı (yırı) söylediğini dile getirmiştir.

Grafik 1. Hece Vezninin Kullanım Oranları

Grafik 2. Uyak Biçimleri Kullanım Oranları

Dörtlüklerle yazılan yır sözlerinde, tema olarak anavatana ve geride kalanlara olan özlem bulunmaktadır. *Kazan ilini çıktıktan sonra / Bastık kara topraklara / Özleştik, üzülüştük / Dönemedik illere* sözlerinde, göç edilen yerin (Anadolu) kara toprak olarak olumsuz öğelerle anlatıldığı görülmektedir. Kara toprağın ölümü çağrıştıran bir

imge olması sebebiyle, yurtlarından göçe bağlı ayrılışlarını ölümle eş tuttukları söylenebilir.

“Genellikle göç olgusu gurbet, ayrılık ve hasret duygularıyla anılsa da zaman zaman umuda yolculuk için yapıldığı görülmektedir” (Vural, 2018: 4). Böğürdelik Tatar yırlarında da Sibiry’a’daki olumsuz yaşantılarından göç ederek kurtulabilecekleri umudu okunabilmektedir: *İçeriz içeriz / Hani bizim şişemiz / Sibiry’a’da yer kalmadı / İstanbul’a göçeriz.*

Sallasam da orağım kesmiyor / Atıverdim aniden yerlere / Yazsam da selamlarım ulaşmıyor / Düştüüm irak yerlere sözlerinde ise geride kalan akrabalarıyla veya sevdikleriyle haberleşemediklerine işaret edilmiştir. Benzer bir anlama, *Sarı sarı sapsarı / Sarı elma sapları / Ben solmayayım da kim solsun / Yoktur selam mektupları* dizelerinde rastlanmaktadır. Aynı şekilde, *Kara ormanların arka tarafında / Kayın ağaçları var mıdır? / Doğduğumuz iller kala kaldı / Ağabey, kardeşler orada sağ mıdır?* dizelerinde kardeşlerden ayrı olduğu görülmektedir. Bu yırın “uzun küy” olarak seslendirildiği bilinmektedir.

Göç esnasında, gemi yolculuğunda söylendiği düşünülen *Oturdum geminin kenarına / Baktım suyun dibine / Su diplerinde hiç ara yok / Allah yazmış işe çare yok* sözlerinde, yaşadıkları üzüntünün yanı sıra göç olgusunun kabulleniş görülmektedir. Zaman içerisinde göçmen psikolojisinden uzaklaşarak yerleştikleri yere karşı aidiyet duygusu geliştiği düşünülebilir. Göç buhranı azalarak yerine neşeli günler gelmiş olmalı ki, bu da *Tıpır tıpır ses çıkarıp / Beraber basalım artık / Oynayıp gülip, söyleyip oynayıp / Gönül açalım artık* sözleriyle ifade edilmiştir.

Göç Temalı Örnek Eserlerin Analizleri

1. İpek Aldım Çitenge

“İpek Aldım Çitenge” isimli yır, IV. ve VII. dereceleri olmayan Majör Pentatonik dizi içerisinde seyir etmektedir. Kaynak kişi Seniye Udmir, eseri diyapozona göre Si bemol tonunda icra ederken, dizinin alt 4’lüsü olan Sol sesini de karar tonu olarak kullanmıştır. Bu yırın dizisi, aşağıda Do Majör / Çargâh / Do Müstezat tonunda gösterilmiştir:

Şekil 1. İpek Aldım Çitenge Dizisi

İPEK ALDIM ÇİTENGE

Çargâh / Müstezat / Majör Pentatonik Dizi (IV - VII yok)

Uçup Gilgen Kır Kazınnan

“Uçup Gilgen Kır Kazınnan” isimli yılda, II. ve VI. dereceleri olmayan minör karakterli bir pentatonik ses dizisinin, Uşşak Makamı / Yahyalı Kerem Dizisi’ne dönüşümü görülmektedir. Bu durum, “pentatonizmin Anadolu halk ezgileriyle etkileşimde bulunduğu” görüşünü destekler niteliktedir. Bu yılda, pentatonik algı giriş cümlesinde hissedilmektedir. Kaynak kişi Rahmetullah Kurtaran, bu yır diyapozona göre Mi bemol tonunda karar vererek seslendirmiştir. Bu yırın dizisi, aşağıda La ekseninde gösterilmiştir:

Şekil 2. Uçup Gilgen Kır Kazınnan Dizisi

UÇUP GİLGEN KIR KAZINNAN

Uşşak Makamı / Yahyalı Kerem Dizisi

Göç Dışı Temalı Örnek Eserlerin Analizleri

Hani Bu Kızın Anası / Kına Havası

Dili Türkçe olan bu yır, gelini ağlatmak için söylenmektedir (Meftuha Çetin ile kişisel görüşme, 2019). 8’li hece ölçüsüyle yazılmıştır. Ölçüsü (usulü) 14 zamanlı $[(2+2+3) + (2+3+2)]=14$ ’dır. Bu ezgide, Çargâh Makamı/ Do Müstezat Dizisi’nin tamamı kullanılmamakla beraber, karar motifinde (Do-Si-Do) karakteristik olarak Si sesi yeden olarak kullanılmıştır. Anadolu ezgilerinin karakterindedir. Si sesi, Do Majör Pentatonik Dizi’de yer almayan (7. derece) bir sestir. Ezgide kullanılan Çargâh Makamı / Do Müstezat Dizisi’nin sesleri şunlardır (bkz. EK Şekil:3): Do - Re - Mi - Si; dizinin kullanılmayan sesleri ise Fa - Sol - Lâ’dır.

Dil ve ezgi yönüyle göç sonrası üretildiği (yakıldıği) sabit bu yırdaki istinaî yapı 14 zamanlı ölçünün kullanımı, farklı düzümlerle de olsa Türk Halk Müziği repertuarında az sayıda görülmüştür (Fincan İçi Fiğ Olur / Artvin, Bir Yar Getirmişim Tercan Elinden / Erzincan, Gurbet Elin Naşapası Tunç Olur / Rumeli). Anadolu’da geleneği olmayan bu ölçünün, göç sonrası üretilmiş olan Tatar yırında görülmesi, kendine has bir özellik göstermektedir. Bu özel durum, bu

yırdaki ölçü oluşumunun, yakıcısı tarafından doğmaca bir şekilde oluşturulduğu sonucuna götürmüştür.

Şekil 3. Hani Bu Kızın Anası / Kına Havası Dizisi

HANI BU KIZIN ANASI / Kına Havası

Çargâh / DO Müstezat

Yisnekey

Yine göç sonrası üretildiği düşünülen “Yisnekey”, diyalog şeklinde gelişen seyirlik oyunlardandır. 11’li hece ölçüsü kullanılmıştır. Pentatonik ses dizisine sahip bu yırdaki IV. ve VII. dereceler kullanılmamıştır. Do sesinde karar veren eserin dizisi EK Şekil: 4’te verilmiştir.

Şekil 4. Yisnekey Dizisi

YISNEKEY

Çargâh / Müstezat / Majör Pentatonik Dizi (IV - VII yok)

SONUÇ

Tarihsel süreçte, Tatar kelimesine farklı anlamların yüklendiği görülmektedir. Bu süreçte, Tatar adı, boy adı olmakla birlikte, Moğollar’ı, Kuzey Türkleri’ni, Kırım Hanları’nı ve Rusya’da yaşayan Müslümanları ifade etmiştir.

Böğrüdelik Tatar müziğinde, aşk, evlilik, yurt sevgisi ve özlem gibi temaları içeren yırlar bulunmaktadır. Anadolu Türk Halk Müziği’ndeki uzun ve kırık hava yapılarıyla benzeşen, daha çok pentatonik ve farklı dizilerle çeşitlendirilen (göç temalı) 1 uzun ve 38 kısa küy örneğiyle karşılaşmıştır. 39 adet yırın, göç ve göçe bağlı hasret, üzüntü temalarını işliyor olması, göçün Böğrüdelik Tatar müziğini sözel anlamda da etkilediğini düşündürmektedir.

Böğrüdelik’te yaşayan Tatarlar’ın bir kısmı, göç ettikten sonra müziklerinde değişiklik/artış olmadığını dile getirse de, *Bizim köy Reşadiye / Yüksek dağın başında / Sizin için çok hasret var / Biz garipler başında* ve buna benzer birçok sözden yapılan çıkarımlara göre, göç sonrası da yır üretimi yapıldığını düşündürmektedir.

Göç öncesi, göç esnası ve göç sonrası yırlarda büyük oranda

Tatarca kullanılmıştır. Fakat, “Hani Bu Kızın Anası” olarak geçen kına havası Türkçe söylenmiştir. Türkçe’yi kullanmaları, Anadolu ile etkileşimde olduklarını ve kalıcı göçe bağlı olarak ait olma ihtiyaçlarının olabileceğini düşündürmektedir.

Göç etme sebepleri dil ve dinleri konusundaki sömürüler olmasına karşın, bu unsurların yırlara yansımadağı tespit edilmiştir.

Böğrüdellik Tatar yırlarında “göç” kelimesi geçmese dahi, göç olgusunun izleri görülebilmektedir. Metin içinde verilen dörtlükler halinde verilen 39 yırdan, sadece 1 tanesinde “göç” kelimesi geçmekteyken, geri kalanında göç olgusu bu kelime kullanılmadan içerikte yer almıştır.

Göç temalı yırlar 4 mısra olarak yazılmaktadır. Bentleri üç mısra + bağlantıları iki mısra olan yırla da karşılaşmış, ancak bu yır göç teması dışında, gelin ağlatmak için söylenen gelin havasıdır. Aynı zamanda düşürgüç adı verilen nakaratlara da bu eserde rastlanılmıştır.

Veziin biçimleri yönünden, göç temalı yırlarda 7’li, 8’li, 9’lu ve 10’lu hece vezniyle karşılaşmıştır. Bunlar, Anadolu’da çokça görülen mâni yapısındadır. Anadolu mânilerinde olduğu gibi, söylenmek istenen mesaj çoğunlukla 3. ve 4. dizelerde verilmiştir. Ancak, 8, 9 ve 10 hecelileri mâni yapısında olmakla beraber, örneklerine Anadolu’da pek rastlanılmayan hece tipleridir. En çok 8’li hece ölçüsünün kullanıldığı saptanmıştır. Birçok yırda, hece sayılarının kendi arasında sayısal değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Hece sayılarının kullanım oranları aşağıda verilmiştir:

- ✓ 7’li hece ölçüsü (8 adet) (%20,5)
- ✓ 8’li hece ölçüsü (20 adet) (%51,2)
- ✓ 9’lu hece ölçüsü (9 adet) (%23,0)
- ✓ 10 lu hece ölçüsü (2 adet) (%5,1)

Uyak biçimleri yönünden,

- a, a, x, a (14 adet) (%35,8)
- x, a, x, a (12 adet) (%30,7)
- a, b, a, b (8 adet) (%20,5)
- a, a, b, b (1 adet) (%2,5)
- x, a, a, a (1 adet) (%2,5)
- a, a, a, x (1 adet) (%2,5)
- a, a, a, a (2 adet) (%5,1)

dörtlükle karşılaşmıştır.

Göç temalı yırlarda 2 ve 4 zamanlı; incelenen göç dışı temalı yırlarda da 2 zamanlı ölçünün (usulün) yanı sıra 14 zamanlı ([2+2+3] + [2+3+2]=14) ölçüye (usule) rastlanılmıştır. 2/4’lük ölçülerin (usullerin)

heyecan, tedirginlik ve endişe hissi vermesiyle (Özbek, 2015: 100-103) ilişkili olarak, göç temalı yırlardaki duygu durumuna bu ölçülerin (usullerin) eşlik ettiği düşünülebilir. Bununla birlikte coşku, hareket, heyecan yaratma isteği (Özbek, 2015: 100-103), aksak zamanlı ölçülerin (usullerin) kına havasında kullanılmasını sağlamış olabilir. Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın Anadolu'da yaşadıkları süre içerisinde Anadolu'da hemen her yörede kına gecelerinde söylenen ve aksak zamanlı ölçüden (usulden) oluşan “Yüksek Yüksek Tepelere” ezgisinden etkilenmiş olabilecekleri, ihtimaller arasındadır.

Göç temalı Böğrüdilik Tatar yırlarının ses örgüsünde, Pentatonik ses dizisi ve Uşşak Makamı / Yahyalı Kerem Dizisi ile karşılaşmıştır. Buna ilaveten, göç dışı temalarda Pentatonik diziyile birlikte Çargâh Makamı / Do Müstezat Dizisi görülmüştür. Pentatonik müziğin insanlarda çoğunlukla pozitif etki bıraktığı çalışmalar neticesinde kaydedilmiştir (Güvenç, 1985: 59). Bunun yanı sıra, Uşşak Makamı / Yahyalı Kerem Dizisi ve Çargâh Makamı / Do Müstezat Dizisi'nin mistik duygular, barış, teslimiyet, huzur ve güven hissi uyandırma (Özbek, 2015: 100-103) etkileri sebebiyle, Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın göç öncesi süreçte yaşadıkları sıkıntılara karşın kendilerini artık güvende hissetme arzularının ifade ediliş biçimi olarak görülebilir. Yeni ses dizilerinin / makamlarının kullanılmaya başlaması, radyo, televizyon, plak, bant vb. müziğin yayılmasına olanak sağlayan araçların varlığı ve Konya havalisindeki müzik ortamlarının, müzik hafızalarını etkileyerek bu makamları kullanmaya meyillendirmiş olabilir.

Sonuç olarak, Böğrüdilik'te yaşayan Tatarlar'ın göç öncesi ve göç sonrası duygu durumları ezgilerinde farklılık yaratmamıştır. Bununla birlikte göç sonrası dönemde, ezgilerin Anadolu makamlarıyla da oluşturulduğu ve sözel çeşitliliğin arttığı tespit edilmiştir.

Şekil 5. İpek Aldım Çitenge Notası

Yöre
KONYA/ Cihanbeyli /
Böğürdelik
Kimden Alındığı
Seniyye UDMİR

İPEK ALDIM ÇİTENGE

Derleyen
İzanzüba KIRAN
05/07/2018
Notaya Alan
İzanzüba KIRAN
04/04/2018

♩ : 82

İpek aldım çitenge de
Yıl fır yıl fır iserge(y)
İndi ney haller iderge
Vakt gildi giderge

Şekil 6. Uçup Gilgen Kır Kazının Notası

Yöre
KONYA/ Çihanbeyli /
Böğrüdelik
Kimden Alındığı
Rahmetullah KURTARAN.

UÇUP GİLGEN KIR KAZINNAN

Derleyen
İzahrüba KIRAN
05/07/2018
Notaya Alan
İzahrüba KIRAN
04/04/2018

U çup gil gen kır ka zın nan Si zi nın hal ni su ra dım
Biz nın el ler goy sı yıh da Q al ma zi di . m gü zım nı

U çup gil gen kır ka zın nan Si zi nın hal ni su ra dım
Biz nın el ler goy sı yıh da Q al ma zi di . m gü zım nı

Koz say ra dı an la ma dım Mi nol di rıp yı la dım
U çup bar gan guş ar dın den E . . y der i dım sü zım nı

Koz say ra dı an la ma dım Mi nol di rıp yı la dım
U çup bar gan guş ar dın den E . . y der i dım sü zım nı

Uçup gilgen kır kazının
Sızın halnı suradım
Koz sayradı anlamadım
Min oldırıp yıladım

Biznin eller goysıyıda
(O)Almaz idım güzımını(y)
Uçup bargan guş ardinden
Ey der idım sü zımını

Şekil 7. Hani Bu Kızın Anası Notası 1. Sayfa

Yöre

KONYA / Cihanbeyli

Böğürdelik Köyü

Kimden Alındığı

Meftuha ÇETİN - Beyhan UĞUZ

Sermin ÖZBEK

HANI BU KIZIN ANASI
(Kına Havası)

Derleyen

İzanzüba KIRAN

2018

Notaya Alan

İzanzüba KIRAN

19/12/2019

Ha ni bu kı zı na na sı

E lin de mum lar ya na sı

Kı za na sı kız sız kal dı
Ge li nin giy di ği a la . s

Yük sek ev ler is sız kal dı
At la sa iğ ne ler bat ma . z

Ak ba kır lar su sız kal
E loğ lu Al lah' tan kork dı ma . z

Şekil 8. Hani Bu Kızın Anası Notası 2. Sayfa

Hani Bu Kızın Anası / (Kına Havası) / 2

10

Ha ni bu kı zı na na sı
Ha ni bu kı zı na na sı

11

E lin de mum lar ya na sı
E lin de mum lar ya na sı

Bağlantı

Hani bu kızın anası
Elinde mumlar yanası

-1-

Kız anası kızsız kaldı
Yüksek evler ıssız kaldı
Ak bakırlar susuz kaldı

Bağlantı

Hani bu kızın anası
Elinde mumlar yanası

-2-

Gelinin giydiği atlas
Atlası iğneler batmaz
Eloğlu Allah'tan korkmaz

Bağlantı

Hani bu kızın anası
Elinde mumlar yanası

Şekil 9. Yisnekey Notası 1. Sayfa

Yöre
KONYA / Cihanbeyli
Boğrüdelik Köyü
Kimden Alındığı
Ercüment YILDIRIM

YİSNEKEY

Derleyen
İzandrüba KIRAN
26/10/2019
Notaya Alan
İzandrüba KIRAN
19/12/2019

4
8
11
15
18
22
25
29
32

Ka r yu mar lap niy ge at tın yis ne ke y
Te re ze den nik ka ra dın bal dı zım yal gı zım
Bi rat ma dın biş ni at tın yis ne ke y
Yeş yü re gim nik yak tın bal dı zım yal gı zım
U n a ya gın niy ge kek riş yis ne ke y
Al tın kat müş kat gan ga bal dı zım yal gı zım

Şekil. 10 Yisnekey Notası 2. Sayfa

Yisnekey / 2

36
U n par ma gın niy ge kek riy yis ne ke y

39
Sî ni iz lep yü rü gen ge bal dı zım yal gı zım

43

46

50
Ba l dız a luv ya zık diy ler yis ne ke y

53
E ben öl geç ya riy diy ler bal dı zım yal gı zım

Baldız : Kar yuvarlap niye attın yisnekey	Baldız : Kar yuvarlayıp niye attın enişteciğim
Yisnekey: Terezeden nik karadın baldızım yalgızım	Enişte : Terezeden nik karadın baldızım yalnızım
Baldız : Bir atmadın bişni attın yisnekey	Baldız : Bir atmadın beş attın enişteciğim
Yisnekey: Yeş yüregim nik yaktın baldızım yalgızım	Enişte : Genç yüregimi niye yaktın baldızım yalnızım
Baldız : Un barmağın niye kekriy yisnekey	Baldız : On parmağın niye eğri enişteciğim
Yisnekey: Altın katmış katganga baldızım yalgızım	Enişte : Altın yüzük taktığımdan baldızım yalnızım
Baldız : Un ayagın niye kekriy yisnekey	Baldız : On ayagın niye eğri enişteciğim
Yisnekey: Sini izlep yürüğe baldızım yalgızım	Enişte : Seni izleyip yürüttüğünden baldızım yalnızım
Baldız : Baldız aluv yazık diyler yisnekey	Baldız : Baldız almak günah derler enişteciğim
Yisnekey: Eben ölgeç yarıy diyler baldızım yalgızım	Enişte : Ablan öldüğünde olur derler baldızım yalnızım

KAYNAKÇA

- Çoban Öztürk, E. (2015). “Tarih, Travma ve Kimlik: Ermeni Diasporada Kimlik ve Kimliğin Yeni Nesillere Aktarımı” *Ermeni Araştırmaları Dergisi*, Sayı 52, 141-167.
- Demirbaş, A. (2015). *Ahıska Türklerinde Göç ve Müzikal Deneyimlerin Etkileşimi: Bursa Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Güvenç, R. O. (1985). *Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhî Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kalafat, Y. ve Güngör, B. (2011). *Türk Kültürlü Halklarda Türk-Tatar Halk İnançları*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalkan, M. (2014). “Türk-Moğol Kavimleri Arasında Tatarlar ve Menşei Meselesi” *Türk Kültürü*, Sayı 393, 11-18.
- Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mirzaoğlu, F. G. (2015). *Halk Türküleri*, (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Ocaklı, A. (2003). Tatarlar ve Tataristan: Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu, “İdil-Ural Bölgesinden Türkiye’ye Göçler ve Nedenleri (XIX.-XX. yy)”, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özbek, H. (2015). “Türk Müziği ve Terapideki Yeri: Bilimsel Perspektif” *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, Sayı 34, 100-103.
- Özbek, M. (2014). *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terim Sözlüğü*, (2. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Şen, N. (1996). *Cihanbeyli-Böğrüdelik Köyü Türküleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Vural, T. (2018). “Türkülerdeki Göç Algısı” *Hacettepe Üniversitesi Sahne ve Müzik-Eğitim Araştırma e-Dergisi*, Sayı 6, 1-12.
- Yaldız, F. (2013). “Diaspora Kavramı: Tarih, Gelişme ve Tartışmalar” *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 18, 289-318.
- Yıldırım, K. (2012). Tatar Adının Kökeni Üzerine. *Türkiyat Mecmuası*, 22 (2), 171-190.

İnternet Kaynakları

<https://cahitalptekin.wordpress.com/2009/07/23/ulkemizdeki-tatarlar-ve-kokenleri/> Erişim Tarihi: 15 Aralık 2019.

<http://tatarbogrudelik.blogspot.com/2009/08/sibiryadan-gocun-ozeti.html> Erişim Tarihi: 18 Mayıs 2019